

Katarzyna Lenczowska-Soboń, *Przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia zabytku*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, ss. 448

Katarzyna Lenczowska-Soboń, *The offence of destroying or damaging a protected monument*, Wolters Kluwer, Warsaw 2022, p. 448

Катажина Ленчовска-Собонь, *Преступление уничтожения или повреждения памятника истории и культуры*, Wolters Kluwer, Варшава 2022, с. 448

Катажина Ленчовська-Собонь, *Злочин руйнування або пошкодження пам'ятника*, Wolters Kluwer, Варшава 2022, стор. 448

JANUSZ KONECKI

Dr, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury
e-mail: januskonecki@tlen.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3226-6650>

Zagadnienia dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami wprawdzie nie przebijają się często do świadomości społecznej, to jednak pozostają w kręgu zainteresowań teoretyków i praktyków prawa. Ochrona ta stanowi również przedmiot zainteresowania i troski organów państwa powołanych ustawowo do ochrony substancji zabytków, a jednym z nich jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Kwestie te zostały przez ustawodawcę uznane za wyjątkowo istotne, stąd 13 sierpnia 2019 r. uchwalono kolejny – już drugi – Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022¹.

Ochrona zabytków przed ich zniszczeniem lub uszkodzeniem jest realizowana nie tylko na gruncie administracyjnym i na gruncie prawa karnego. Zasadnicze regulacje karne dotyczące czynów polegających na zniszczeniu lub uszkodzeniu zabytków zawiera ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami². Natomiast w Kodeksie karnym możemy odnaleźć przepisy, które mają zastosowanie w postępowaniach dotyczących zniszczenia lub uszkodzenia zabytków (m.in. art. 288 K.k., art. 294 K.k.).

Kwestie dotyczące ochrony zabytków były już podejmowane w literaturze³. Należy jednak zauważyć, że dotychczas opublikowane prace odnosiły się bądź do

---

¹ M.P. z 2019 r. poz. 808.

² Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.

³ Zob. np. raport przygotowany w ramach działalności Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości; M. Budyń-Kulik, M. Kulik, *Zniszczenie lub uszkodzenie zabytku. Analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, Warszawa 2014; R. Krawczyk, *Niszczenie zabytków nieruchomości w Polsce: problematyka prawna, kryminologiczna i kryminalistyczna*, Kraków 2017.

stanu prawnego sprzed nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, bądź jedynie fragmentarycznie dotyczyły przedmiotowego zagadnienia. Recenzowana monografia jest pierwszym kompleksowym opracowaniem, które nie tylko prezentuje zagadnienia teoretycznoprawne, lecz także zawiera wyniki badań empirycznych i cenne uwagi natury praktycznej. Autorka przebadła prawie 150 spraw dotyczących przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku w obszarze właściwości Prokuratury Regionalnej w Lublinie za lata 2008–2018. Pozwoliło to na wyciągnięcie wniosków tak co do sposobu i kierunku prowadzenia postępowań, jak i popełnianych w nich błędów. Omawiana monografia dotyka zatem interesujących kwestii jednocześnie z punktu widzenia naukowego oraz praktycznego.

Jak wykazała Autorka, zagadnienia te, leżąc na styku prawa karnego i administracyjnego, stwarzają problemy interpretacyjne, co przekłada się na praktykę organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Rosnąca liczba spraw uzasadniała podjęcie badań naukowych i empirycznych nad problematyką czynów skierowanych przeciwko zabytkom, polegających na ich zniszczeniu lub uszkodzeniu. Autorka postawiła sobie przy tym za cel udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy karnoprawna ochrona udzielana zabytkom w zakresie ich integralności i nienaruszalności jest skutecznym środkiem prawnym służącym zachowaniu dóbr kultury dla przyszłych pokoleń.

Książka autorstwa dr Katarzyny Lenczowskiej-Soboń pt. *Przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia zabytku* jest skróconą wersją rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 2021 r. Praca ukazała się nakładem wydawnictwa Wolters Kluwer w ramach serii „Monografie”. Liczy 448 stron obejmujących spis treści, wykaz aktów prawnych, literatury i orzecznictwa, a także tabele spraw przebadanych przez Autorkę. Praca została podzielona na 7 rozdziałów, przy czym wyraźnie zaznaczony został podział na część teoretycznoprawną i empiryczną.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia, jak kształtowała się historycznie ochrona karna zabytków na ziemiach polskich i jaki wpływ na ten proces miały ustawodawstwa państw zaborczych. Drugi rozdział został poświęcony pojęciu językowemu i prawnemu zabytku, również w kontekście pojęć „dobro kultury” oraz „dzieło sztuki”. Rozdział trzeci i czwarty stanowi omówienie znamion przestępstwa z art. 108 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków oraz znamion przestępstw przeciwko zabytkom przewidzianych w Kodeksie karnym oraz ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁴. W kolejnym rozdziale zostały zaprezentowane zagadnienia dotyczące możliwych zbiegów przestępstw

---

⁴ Tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.

i wzajemnych relacji przepisów omówionych w rozdziałach trzecim i czwartym. Rozdział szósty przedstawia, wbrew jego nazwie, nie tylko zagadnienia dotyczące wymiaru kary, lecz także możliwych do orzeczenia za przestępstwa zniszczenia lub uszkodzenia zabytków środków karnych i kompensacyjnych. Ostatni, siódmy rozdział to analiza akt postępowania karnych prowadzonych w zakresie czynów zniszczenia lub uszkodzenia zabytków.

Analizując monografię dr Katarzyny Lenczowskiej-Soboń, należy wskazać, że koncepcja pracy została przez Autorkę przemyślana. Prowadzony wywód jest zasadniczo klarowny i na właściwym pracom naukowym poziomie. Szereg poczynionych przez Autorkę spostrzeżeń jest wartościowych i zasługuje na przychylenie się do nich.

Autorka przedstawiła rys historyczny unormowań dotyczących ochrony zabytków od czasów rozbiorowych aż do uchwalenia ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozwala to na prześledzenie zmian w podejściu do tych zagadnień i ukazuje wpływ poszczególnych okresów w historii państwa polskiego na aktualne rozwiązania prawne. Dziwi jednak rezygnacja przez Autorkę – w wersji opublikowanej rozprawy doktorskiej – ze znajdujących się w rękopisie rozprawy rozważań prawnoporównawczych dotyczących wybranych państw europejskich. Bez wątpienia zwiększyłyby one walory pracy. Spojrzenie na polskie regulacje w odniesieniu do regulacji innych krajów pozwoliłoby na ich skonfrontowanie i przedstawienie tych pierwszych w szerszej perspektywie. Mogłoby to okazać się cenne także z punktu widzenia czytelników, mianowicie wskazanie dobrych praktyk czy rozwiązań, jakie są przewidziane w innych państwach i ewentualne dokonanie ich ocen bądź sformułowanie postulatów *de lege ferenda*. Dopełniłoby to, bez wątpienia, szeroko przeprowadzone studium historyczne.

Bardzo cenne są rozważania dotyczące pojęcia zabytku, zarówno na gruncie językowym, jak i prawnym, zwłaszcza że ustawodawca nie ułatwia w tym zakresie pracy praktykom, posługując się także, mającymi różne zakresy znaczeniowe, pojęciami takimi, jak dobro kultury czy dzieło sztuki. Wzajemna relacja tych pojęć, przedstawiona przez Autorkę, ma zasadnicze znaczenie dla prawidłowego określenia przedmiotu czynu, a w konsekwencji kwalifikacji prawnej. Za jak najbardziej wartościowe należy uznać szczegółowe rozważania dotyczące ustawowych znamion czynów przeciwko integralności zabytków oraz to, że Autorka w sposób kompleksowy przybliżyła relacje między poszczególnymi typami przestępstw mających za przedmiot zniszczenie lub uszkodzenie zabytku, odnosząc się nie tylko do możliwych zbiegów przestępstw, lecz także przedstawiając zagadnienia związane z wymiarem kary, możliwymi do orzeczenia środkami karnymi i środkami

kompensacyjnymi, wskazując na nieprecyzyjne, czy też niewłaściwie skonstruowane regulacje. Analiza ta jest prawidłowa i wyczerpująca.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że o ile z punktu widzenia praktyków prawa zasadniczo zostały przewidziane i opisane w pracy sposoby ustalenia, czy dany przedmiot lub budynek spełnia warunki do uznania go za zabytek, to najważniejszą i, dodajmy, najbardziej skomplikowaną z perspektywy orzekania w przedmiocie odpowiedzialności sprawcy za popełnienie czynów polegających na zniszczeniu lub uszkodzeniu zabytku, jest kwestia świadomości sprawcy co do zabytkowego charakteru zniszczonej lub uszkodzonej rzeczy. Jest to o tyle istotne, że kwestia ta będzie powodować znaczące trudności dowodowe i interpretacyjne, czego świadoma jest sama Autorka pracy. O ile bowiem stosunkowo proste będą do oceny sytuacje, gdy dany obiekt jest wpisany do właściwego rejestru lub ewidencji, o czym sprawca wie, bądź gdy zabytek jest prawidłowo i dostrzegalnie oznaczony jako zabytek, o tyle w wielu przypadkach z taką sytuacją nie będziemy mieli do czynienia, zwłaszcza w przypadku zabytków ruchomych lub gdy ocena tego, czy dana rzecz jest zabytkiem, nie jest jednoznaczna. Problem świadomości sprawcy charakteru rzeczy, którą uszkadza lub niszczy, potęguje fakt, że w niektórych przypadkach organ procesowy do oceny, czy dana rzecz jest zabytkiem, będzie posiłkował się opinią właściwego biegłego. Skoro zatem organ procesowy potrzebuje pomocy w określeniu zabytkowego charakteru rzeczy, to na jakiej podstawie można wymagać podobnej świadomości od sprawcy, który wiedzy fachowej, jaką dysponuje biegły, może nie posiadać.

Szczególnie cenne są rozważania dotyczące wyników przeprowadzonych badań empirycznych. Ukazują one praktyczne aspekty stosowania prawa w zakresie ochrony zabytków przed ich zniszczeniem lub uszkodzeniem. Autorka dokonała przeglądu akt w jednej z jedenastu apelacji dotyczących przestępczości przeciwko integralności zabytków za ponad dziesięcioletni okres. Poczyniła uwagi i spostrzeżenia na temat tego, jak w praktyce wygląda stosowanie przepisów mających chronić substancję zabytków. Liczba zbadanych spraw, choć może wydawać się nieduża, jest wystarczająca do sformułowania przekonujących wniosków. Pośrednio liczba ta wskazuje również na istniejący problem związany z ochroną zabytków – niedostateczną wrażliwość i świadomość znaczenia zabytków nie tylko w społeczeństwie, lecz także wśród przedstawicieli organów prowadzących postępowanie. Bez wątplenia z przeprowadzonej analizy wynika, że organy prowadzące postępowanie należy uwrażliwiać na kwestie dotyczące znaczenia ochrony zabytków przed ich zniszczeniem lub uszkodzeniem.

Trzeba zgodzić się z diagnozą i wnioskami, jakie Autorka wywodzi z przeprowadzonych rozważań. Główny wniosek sprowadza się do stwierdzenia, że ochrona zabytków na gruncie prawa karnego nie jest wystarczająca, co wynika m.in.

z sygnalizowanego braku wrażliwości, ale również z niedostatecznej wiedzy o zasadach ochrony zabytków przed ich zniszczeniem lub uszkodzeniem. Zasadnie zatem wskazuje, że konieczne jest zwiększenie świadomości i wiedzy w tym zakresie. Nie bez znaczenia pozostają kwestie pewnego rodzaju kalkulacji opłacalności – czy bardziej opłacalne dla właściciela jest ratowanie zabytku, czy też doprowadzenie do jego zniszczenia. Stąd trafny wydaje się postulat Autorki, jakim jest zwiększenie dolegliwości finansowych za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku, tak by wzmocnić u potencjalnego sprawcy przekonanie o nieopłacalności popełnienia czynu.

Monografię przygotowaną przez dr Katarzynę Lenczowską-Soboń należy ocenić – w świetle poczynionych uwag – pozytywnie, jako opracowanie oryginalne i wartościowe. Autorka poruszyła zagadnienia istotne z teoretycznoprawnego punktu widzenia, jednocześnie dotknęła ważkich problemów wyłaniających się z praktyki postępowania w sprawach o czyny polegające na zniszczeniu lub uszkodzeniu rzeczy, gdzie przedmiotem czynu jest zabytek. Jak wynika z analizy akt postępowania, przełożenie rozwiązań prawnych na praktykę postępowania napotyka wiele przeszkód.

Recenzowana monografia bez wątpienia powinna stanowić przydatną lekturę dla teoretyków prawa, a także prawników-praktyków: sędziów, prokuratorów, adwokatów czy radców prawnych, którzy w życiu zawodowym spotykają się ze sprawami dotyczącymi zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Przedmiotowa praca porządkuje zasadnicze dla odpowiedzialności karnej sprawcy kwestie i dostarcza w tym zakresie szeregu cennych wskazówek. Może również przyczynić się do zwiększenia efektywności prowadzonych postępowań w przedmiocie zniszczenia lub uszkodzenia zabytku.

